

ՄԱՀԱԳՈՅԺ
ՄԵՆԵՆ ՄԱՐԻՍՄԻՐԻ ԼՈՐՏ
ՇԱՅԹԻՉՊԸՐԻ

Ամսոյս առջի օրերը վախճանեցաւ Մարգարէի Լոս Գափթըղըրի։ Անդդիւս կրօնացոյ իւր վառայ մին, բայց մարդկութիւն համայն զրկուեցաւ իւր արի պաշտպանէն։

Աղնուսիւն Լորտին մարդասիրական զգացմունքը հայրենիք չունէին։ Թշուառութիւն ամեն ուրէք կը մըխիթարուէր նախաւ և Հայք իրենց համար՝ մեծ բաժին մը ունեցած են նորա հոգածութենէ իր տառապեալ և դժբաղդ ժողովուրդ մը, Հայաստանի սակեղաց ընծեւած օգնութիւնը՝ որ բխում էր հայեր սղատեց մահուան ճիւղանքէն՝ անջնջելի դարձած է նորա յիշատակը՝ ամեն հայոս օրրաին մէջ։ մինչ հայրենասէր Հայք ի մասնաւորի՝ պարտին նմա այն համակրութեան համար զոր կը տածէր Աղնուսիւն Լորտը հայոց հայրենասէր մասին։

Ուստի Լորտ Գափթըղըրի մահը ազդեցին սուգ մ'է հայոց համար և մենք յիշատակ հայրենասիրաց կրօնութեամբ մեր խորին և անկեղծ ցաւ արտայայտել առաջին համայն աշխարհի յերախտադ խոտութիւն այն մեծ բարեկարգութեանց որ ըրած է ի նպատակ մեր հայրենեաց։

Շատ հանճարներ աշխարհիս վրայ անմահ անուաներ ձգած են՝ իրենց մեծաւ ազդեցութեամբ, բայց Լորտ Գափթըղըրի անունը կանխահանգ միջոցաւ մարդկային արարածոց կենդանի անձնակերպութեան մէջ։

Երթաւ բարեւաւ աղնուսիւնը Լորտ՝ Հանդիւր ի գոգն Արքայազանը որ հայրը եղբոր ազգատուն և տառապելոյն և մինչ ի բարձանց երկնից՝ անկողնի կը նեւեռայ այս գաղաղ աշխարհիս վրայ, կաթիլ մի չորս զրբէկ բարբառոց զժողովոյն ճիւղանքներուն մէջ տառապել թշուառ Հայ ազգին զոր այնչափ շանայել միւթթարելու կենդանութեանց։

ՀԱՅՔ Ի ՏԱՀԱԳՈՅՈՒՆ

Տաճկաց զորքերը Սայիտի Գրայրոյն պատկանող պաշտօնէից ունեցած առեւտրութենէ բարձրեալ օր ըստ օրէ կ'աւելնայ ընդդէմ հայոց ի Տաճկաստան։ Նոր տեղեկագրութիւնը զորս կ'առնուած հայաստանի ամեն կողմերէն, աղիտեղ նկարագրութիւններ կը նեն այն հաղածունաց մասին՝ որ տեղի կ'ունենան մարտապատկառ խեղճ Հայ ազգին դէմ, մինչ առ համբերատար ոգւով՝ կը պատէ թէ Եւրոպայի հաճի պատիւ ընել իւր ստորագրութեան՝ պահանջելով Պերլինի դաշնագրոյն ՅԱՐԳՅՈՒՄԻՆԻ գործող թիւերը։

Թրուպիզանի մէջ կը գրեն թէ՛ պաշտօնէից առեւտրութիւնը ընդդէմ ինչ որ Հայ է՝ երթալով կը յաւելու, մասնաւոր Պարսկաստան վերջի գէտքերէն ի վեր։ Նորա Հայոց դէմ կը

թափեն իրենց կառողմութեանց ամեն թիւերը։ Տիգրանակերտի թղթակցութեանց համեմատ՝ տեղայն ընդհանուր կուսակալը, ամեն Հայ տառապելու համար մեր թերթը և մեր ընթերցողաց անմեղ օրմեց զով գրուած է մեր լրագիրը՝ իցէ իսկ թէ արդեւնան թուականէն առաջ գրած ըլլայ, ոճրագ օրմեց պատկանեալ հարցաբանութեանց երթարկուած և այժմ ստիպեալութեան գիտողութեան տակ կը պահուին։

Մուշի դաշտին 110 Հայ գիւղերը պարզապէս պատերազմական օրմեաց վերածուած են, վերջապէս վան և էրդրում՝ յաղորդին թշնամի երկիրներու նման կը կատարարուին, մինչ Մարաշի բանակը ամեն օր կ'իջեկի այնմեղ ժողովուրդեան նոր նահատակներով կը լեցուին, արմեց սճիւր Հայ ըլլալին է միայն։

Սայիտի աշակերտը և ոչ իսկ կը խնայեն այն հայերը որք հայրենիքէն դուրս կը գտնուին։ Ինչո՞քը պարզապէս հաստատութիւն գտնուիլ է հայոց ցեղը ընտելն ընելու երգման։ միայն Պարսի լրագրաց հրատարակած լուրերէն մի օրինակ յիշելու համար, յառաջ կը բերենք սուկեղութիւնը։ Անգլիական աղբիւր իշխանութիւնը վերջերս կը հրատարակէ տեղայն հասարակութեան գրութիւնները։ Գումարի մը հանքանալութիւն ընելու համար Պարսկաստանը դէմ մըս ի կը պատերազմական ծախուց ի նպատակ։ Հայք արիւթիւն իրենեան յայտնելու՝ որ տունց ժողովուրդեան կարծիքը աւելու։ չեն կրնար ստորագրել որովհետեւ տրտմութիւն մը չունին այն մասին, այս պարզ գիտողութիւնը կը բաւ է Հայոց վրայ ազդեցութեան ամեն շարքը, անմիջապէս Պարսկաստանէ կ'որնուանեն, տաճիկ ամբար կը գրգռուի նպայ դէմ և յայտնի է թէ ինչ կ'ենայ յառաջ գալ՝ ինքեամբ բարբառոց ժողովուրդեան մը այս ներքնեղ զայրոյթէն։

Ահա կ'առաջարկութիւն մը և նպատակը հարստակցութեան ունեցած յաղթանակութեանց վիճակը, կը հարցընենք միմէ՛ պայտիտ երկրի մը մէջ աղբիւր կարելի է, միմէ՛ պայտիտ վարչութիւն մը ժողովուրդեան ոչ թէ բարձրութիւնը՝ այլ միայն անհատական տարահալութեանը կրնայ համարադատուանել և այս կայսրութեան մէջ միմէ՛ համբերել այլ ևս կարելի է։

Այս ինչ պիտի պատահուին մեր կիսաանաճիկ վեհապետեան Պարսկաստանը սորա երկրութիւններ են տառապելու արմեց ինք կ'առաջարկուէ տեղեկութեան և պիտի յանդգնէ՛ անհատին հաշակելու թէ իւր ժողովուրդը տաճիկական կառավարութեան գոհ ըլլալու տեղի ունի, բայց գիտենք որ Նորին Սրբազանութիւնը տնի այս տխուր քաջութիւնը և չենք տարակուսիր որ պատրաստ է բաւելու թէ Հայ ազգը արտօնեալ չէ իր կրած տառապանքաց համար գտնուանելու։

Ինչ ալ ըսեն սակայն վեհապետեան և իւր համախոհք արքայազան խոճաճաղութեան կը մասնին զազգ ըն իրենց անձնական շահոյց, միայն պատահանչուն մը առնելու փառապալութեան և երբեմն իսկ պարզապէս տաճիկին հաճոյ ըլլալու համար, եղբու թիւերը բացայայտ կը

խօսին և բնաւ տարակարգ չկայ թէ Հայոց Տաճկաց հետ կարենալ տարբեր այլ ևս կարելի չէ, առանց վարչական մի նոր դրութեան։

Ժամ է արդ որ Եւրոպայի Հայաստանի համար խնամալից նոր վարչութիւնը իրազ օրմեղու նախաձեռնարկին ընէ։ ապա թէ ալ թող պատրաստուի տեւանելու թէ ինչպէս գիւրգիւր ժողովուրդ մը՝ դարեւր հեռէ իւր պայտիւնը անփառապէս պահելու եղբը՝ գիւրգիւրաբար կը խորանալի և կը բնաճնի արիւնահեղ միջամեմ մը՝ ընդդէմ բարբառոց տաճիկ որոյ դրութիւնն անդամ տեղի ունենալու չէր ժիւր գաղտնի մէջ։

ԳԱՐՈՒՄԸ «ԹԱՅՄԱՆ»

Հանքանալութիւն Հայրենասէրն Յաւերան վերջերս Թաճիկ մէջ հրատարակեալ իւր մի յօդուածը հետեւեալ կերպիւ կը վերջացնէ։

Արդ, Պարսի, որչափ որ մեղմոցանեն յոյժները, իսկութիւնը կամ ուրանան, չեն կրնար փոխել, այլայլել կամ ջնջել այսպիսի ստատափելի իրողութիւններու բովանդակ նշանակութիւնը։ Այս ամենը ցոյց կը տան, եթէ Եւրոպայի մը պէտք կայ, որ մօտեւ Լորտ Սայիտըրիին իմ տուած յիշատակագիրս թէ՛ պատշաճ էր և թէ՛ պէտք էր և Նորին վախճանութեան յաղաքովար պատահականը կը հաստատէ իրողութիւնը։ Այսպիսի ճշմարտութիւններու գոյութիւնն է որ ստիպեց վառնալ «Հայրենասիրաց Ընկերութիւնը» Սրբազանութեան վալ լինի պատահականութիւնը զրկելու շողեկողի կայարանը և ապաշխար իրեն որ Հայաստանի թշուառ վիճակը Սայիտին բարեխիտութեամբ ու շողքութեանը ներկայացունէ, ինչպէս որ այդ պատահական Պարսիք բարեհաճեցաւ խոտանայ որ տառապանք պատահեալ տառիթէն օգուտ քաղէ։

Բայց վեհապետ և խեղճաւ հայեր արմեց վրայ շողքարթութիւնը ազդեցութիւն չունի, որոնք պատիւներով չեն կաշառուիր կամ վախը չը սարսափեցուն զիրենք, Պերլինի դաշնագրին ՅԱՐԳՅՈՒՄԻՆԻ վրայ կը նային, իրք կ'ենտեղայ մի ինչո՞քը հայ ժողովուրդի աղբիւրային համար օրմեց տաճիկ բարձր շահեր և ինչո՞ք իրենք գրեթէ ոչինչ են և աննշան։

Այս զգացման տարածուելուն հետեւ անքն է որ երկու լրագիրներ սկսած են հրատարակելու այժմ էրբարտի մէջ ճեռահատ անձանց իւրեքալութեամբ, մէկը վառնայի մէջ ԻՐԱՆԻՆԻՔ անունով և խմբողը եղբայրներէն և Հայերէն լեզուներով, միւր Մարտիկոսի մէջ, ԱՐՄԵՆԻԱ անունով և Հայերէն լեզուով։ Այս վերջին թերթին խմբողը վառնի կեդրանական վարժարանի վերտուտուն էր։ Կառավարութիւնը փակեց իւր վարժարանը և զինքն ալ արարեց հայրենիքէն։ այնպիսի պատճառներու համար որոնք գիտենալ կեդրանական կառավարութիւնը իրեն վերադաճած է։ Սոյն երկու թերթերուն Տաճկաստան մասնէր մօտ ժամանակներ արդիւտեցաւ։ Այս հրատարակութեանց գլխաւոր արդիւնքը սա պիտի ըլլայ որ Եւրոպայի հասարակութիւնը պիտի կարողանայ մինչև հիմա լսածէն աւելի հաստատութիւն կերպով խմբող ամեն օր Արմենիայի մէջ պատահած

գէտքերու պատմութիւնը, որչափ Բ. Գումար յամառութեամբ տալու կը համարի իւր անհրաժեշտը ցել ճշմարտութիւնը չլսելու համարչափ ալ քայքայ և մեղք կը յանդիմանայուն զայն իրեն։

Եւրոպայի հանրային կարծիքը զեկանալով այս բաներուն, ոչինչ կ'արմեցունէ։ բայց մօտակայ ապագային մէջ օգտաբար կ'ըլլայ ժողովուրդին։ Տարակարգ չկայ թէ առ օգտուին և այլ դարցի նահանգներն որոնք կը հեծեն այժմ այնպիսի վարչական դրութեան մը՝ ներքին կը քաջալերէ անիշխանութիւն և հարստահարութեան ծանրութիւնը կաւելցունէ։

Թիւրքիայի սխալները, այս առաւ Կառավարութեամբ լուրերը բացայայտ կը ցուցնեն թէ Պերլինի դաշնագրութեան չղարծադրութեան ինչ պատիւ յառաջ կը բերէ, որ տխրակամ էր ևս տակէ առաջ հրատարակած նամակով։

Քանի որ Բ. Գումար շարունակէ այս ընթացքը Պերլինի դաշնագրութեան ստուին և օգուտն դէմ որոնք կը պարտի իւր դրութիւնը, որ հասարակութիւններ և ազգերը չպիտի վարանին օգտուելու իրենց տուած գէշ օրինակէն և վառութեան լու Օսմի թեւան կ'ործանու մը։

ՌՈՒՄԱՅՈՒՆԸ ՏՐՈՒՄԸ ՄԻ ՀԵՌԱՅԻ

Թիւրքիայի թղթակիցը Ռումուզի անդ. ՉՅին մի հեռագիր տուած որմէ կը քաջալերէ հետեւեալ հաստատութիւն, այդ մասին մի գաղափար տուած ինեւաւ համար։

«Հայոց հայրենասիրական դաշնակցութիւնը» Եւ թէ հոս և թէ վառնաւ, ինձ պատու իրականութիւնը զրկեցին։ Կանխատեսելով քրօնիքանալ մը պիտի տեղի ունենայ իրենց նուազեալ յայտերը կը կողմ դուրսին։ Այս հայեր մեծաւ մասով փոխառական են կարելին և վառնէ։ Պերլինի դաշնագրութիւնը բան մը չընելէ զոտ, գրեթէ տեղի վառնալ հայոց համար։ Եւրոպայի դուրսը այնչափ երկր իմի էր որ Գումար գիւրգիւր ունեցաւ խոճեալ առիւթը զոյն դարձալ իրէ։ Բայց միևնույն ժամանակ այնչափ ալ որմէ էր որ Բ. Գումար խորին ցաւով մի կը գրգռէր հայոց վրայ։ այնպէս որ Սայիտ փառայի սխալագրութիւնը թէ իւր լրագիրները Եւրոպայի լրագիրներէն և 1880ին Բիւրաբեր դաշնակցութիւնը այս պատկառմուն եղաւ։ Գաղթ Արմայ զանազան կողմերն հարկաւոր հայեր տաճիկականաբար կը մասն արմեք ձերքը կալուած են 1880ին, այն պատրաստ կաւ որ մասնակցած էին դատադրութեան մը, որ բնաւ գոյութիւն ունեցած չէր բայց եթէ միայն հանճարեղ պաշտօնակալի մը երկուտայութեան մէջ որ գիտէ թէ այսպիսի նախաձեռնեղութիւնը ցոյց տալը ինչ ընդունելութիւն կ'ունէ Եւրոպայի Բիւրոյն մէջ։

Այս հաղածանքներու արդուութիւն թէ ևս նուազած է 1883 մայիսին Լորտ

Տրփրինին Սուրբ-Ստեփաննոս հետ ունեցած տեսակցութենէն ի վեր, շատեր իրենց հայրենիքէն փախստական լինելու պատճառ եղաւ։ շատեր թափաքուցուցան և Պոլսէն իրեն հաստատուեցան և անձկութեամբ կը սպասեն աւերի բարեկալ ժամանակներու, իրենց երկիրը վերագոռնալու համար։

ԳՈՒՄԱՐՈՒՄԸ ԴԵՍՊՈՒՆՈՅ

Պոլսէն իրեն խնդրոյն համար կըրտկի օրը դամարեալ խորհրդոյն ներկայ էին, բայց ի ֆորթի կամէն որ կը նստապահէր, գերմանական դեսպան Պ. Բառովից, ֆրանսական դեսպան Նոպիի Մարգիլի, անգլիական դեսպան Սթ. Ուիլիամս, հոլանդական դեսպան Պ. Նէլիսօֆ և ամերիկական դեսպան Պ. Քալիֆ։ Նիստը տեսեց իրր հինգ ժամ։

Այս դամարում թէի շարաթի համար որչափ անհարգ, ստիպեց Պ. Բառովի՞ նոյն օր կայս. պարսն հրաւիրուած լինելուն պատճառաւ, նիստն յետաձգուեցաւ յաջորդ օրուն։

Դեսպանը երկրորդ դամարում մը ունեցան ամայս 23ին, առանց համաձայնութեան մը կարենալ յանգելու և հաստատան, որ վերստին դամարում արեն։

«Երբեք» խօսելով դեսպանական դամարման վրայ, հետեւեալ ստղերը արբէ։

Կերեի թէ կայս. կառավարութիւնն այլ ևս միջոց վտանգութիւն մ'ունի Տէրութեանց դիւանադիւանան գործողութեանց վրայ և թէ կըրտի սկզբունքն՝ «Գահ ինչ օրէն որ Աստուծոյ ալ ինչ օրէն» կ'սկսի ծածանիլ այս վերջին տարւոյ խռովեալ կայսութեան վրայ։ Բ. Դրան այս պատմութեանց պատճառը կը բացատրուի բնականաբար, երբ ի նկատի առնուի այն դամարութիւնները զորս կրեց ամեն անգամ որ զինու զօրութեամբ զսպել չուզեց շարժումները։ Ո՞վ մտցած է հիւստիստայ այն հստակաբար պաշտօններն որ առանց արիւնհեղութեան և խոժէ երկու կողմանց նպատակաւ կըրտի թաղովիս լուծէր Հիւստիս կնճառ խնդրաւորը։ Հապա 1876-1877ի Դիպլոմատիկ հարցին ի Կ. Պոլսի, որիւ և թաղեր ամիս յետոյ ծագեցաւ Արեւելքէն ետեւ պատերազմին։ Հապա դեսպանային դամարումն ինչպե՞ս արբէրէն յետոյ և յետոյ քան զաւել բախճումն Ալեքսանդրիոյ՝ ձեռամբ Սթ. Ուիլիամսի, այժմ Լաւա Ալեքսանդրիոյ։

Այսպիսի դիւանադիւանան միջոցներն ու գործիքներն այնչէս հաստատուած կամ արդիւն լինելով, և կայս. կառավարութիւնը վերջին տարիներու անպատասաղ եղաւ իրեն ներքե գտնուելով, չէր կրնար և չկրնար ընդունիլ Եւրոպայի Դիւանադիւանան միջամտութիւնն, բայց եթէ այն յաւաստի որ անմիջական օգուտ մը քաղեր անկից։

Այս միջամտութիւնն պէտք էր դատուել իւր անձին արդիւններէն։ Արդ, մինչև ցարդ ուրիշ արդիւնք չունեցաւ բայց եթէ քաջութեան զՊոլսէն իրենց սպասումն թեան մէջ ընդգէմ Պերլինի Գաղտնաբերութիւնն, որ աւար կ'աւելնայ անոնց յայտը թէ պիտի տեսնեն իրենց

այս բացայայտ բռնաբարձուն նախադրեալն։ Կայս. կառավարութիւնը չէր կրնար վարանիլ իւր իրաւունքներն ի գործ ածելու, առանց կնճառ կայս. թիւն մը ստեղծելու վտանգին ենթարկուելու։ Հետեւաբար կը յատկացուի թէ պիտի որոշէ ազգու գործողութեան մը ձեռնարկել, որով կարենայ վերստին ձեռք բերել իւր զիրք Արեւելեան Բալկանի մէջ և այսպէս Պերլինի գաղտնաբերութիւնը առկա պարտականութեան միւս Տէրութեանց որք վարձեն չեղիլ անկից։

Varna Mercredi le 2 | 14 Oct.

LES ARMÉNIENS EN TURQUIE

L'animosité des Turcs alimentée par la haine des fonctionnaires de l'école Saïd, accroît journellement contre les Arméniens en Turquie; les rapports récents que nous avons de tous les côtés de l'Arménie, portent des récits navrants d'atrocités se commettant contre ces malheureux martyres qui se résignent patiemment à leur sort, en attendant que l'Europe daigne faire honneur à sa signature apposée au dessous de l'art. 61 du Traité de Berlin.

On nous écrit de Trebisonde que la haine nourrie par les fonctionnaires contre tout ce qui est arménien, s'accroît de plus en plus et depuis l'éclosion des événements de la Bulgarie surtout, ils versent tous les venins de leurs rages contre les Arméniens.

D'après les rapports de Diarbékir, le Vali gouverneur-général a fait fouiller toutes les maisons arméniennes pour chercher notre journal et ceux de nos lecteurs qui ont été surpris avec nos feuilles, même portant une date antérieure à l'interdiction, ont dû subir des interrogatoires de criminel et sont gardés d'œil par la police.

Les 110 villages arméniens des plaines de Mouch sont purement soumis à un état de siège; enfin Van et Erzeroum sont traités absolument en pays ennemis, tandis que les prisons de Marach sont journellement recrutées par d'innocents habitants de la Cilicie qui ont pour tout crime, celui d'être arménien.

Les élèves de Saïd n'épargnent non plus les arméniens qui se trouvent hors de leur patrie: c'est simplement être fidèle au serment prêté d'exterminer la race arménienne. A ne citer pour exemple qu'un fait relaté par les journaux de Constantinople même, les autorités d'Andrinople auraient appelé ces jours-ci les notables de toutes les communautés de la ville pour leur faire souscrire une somme de... en dons volontaires au gouvernement pour les frais de la guerre contre les Bulgares; les Ar-

méniens auraient eu le courage de déclarer qu'ils devaient s'en rapporter à la communauté n'étant autorisés par elle de souscrire une somme quelconque en son nom; ce simple raisonnement suffit pour attirer à la tête des Arméniens tous les malheurs, ils sont immédiatement taxés de «bulgarophile» de «comitadji» révolutionnaires, enfin la plèbe turque est excitée contre eux et il est évident ce qu'il peut en suivre.

Voilà un Etat et nous demandons si la vie peut être supportable si ce régime peut être compatible non pas avec la prospérité, mais simplement la sûreté personnelle du peuple, s'il y a moyen de se patienter encore.

Qu'en dirait-il notre Patriarche Véhabédian le semi-turc? ce sont des faits cependant dont il est pleinement informé; oserait-il encore déclarer que ses ouailles ont lieu d'être contents du gouvernement turc; mais nous lui connaissons assez de ce triste courage et nous ne doutons pas qu'il est prêt au besoin de dire que la nation Arménienne n'est pas autorisée par lui de se plaindre de ses souffrances!

Quoi qu'en disent cependant Véhabédian et ses complices qui ne se font aucun scrupule de trahir la nation pour leurs intérêts particuliers, pour l'ambition d'avoir une décoration ou par simple esprit d'adulation au turc, les faits sont très éloquent et ne supportent plus de doute que la convivance des arméniens est désormais impossible avec les turcs, sans une administration réformée.

Il est grand temps que l'Europe prend l'initiative d'exécuter les réformes promises à l'Arménie, autrement qu'elle se prépare à voir un peuple héroïque, qui a pu conserver son existence à travers des siècles, se briser et s'aneantir héroïquement dans un courage terrible contre le turc barbare, dont la présence au XIX siècle n'aurait dû avoir lieu.

REVUE POLITIQUE

Quoi qu'en disent certaines dépeches Havas, nous croyons être à même d'avancer, que la fusion de la Bulgarie avec la Roumélie-Orientale est à la veille d'être revêtue de l'approbation officielle du gouvernement de S. M. le Sultan et des Puissances signataires du Traité de Berlin.

Nous avions dès le premier jour prédit cette heureuse issue de la question, attendu que l'union des deux parties de la Bulgarie sous la suzeraineté de la S. Porte, ne changeait rien à la situation et ne constituait aucune modification essentielle au Traité de Berlin; nous

sommes donc heureux de voir que l'attitude des Puissances européennes et du gouvernement de S. M. le Sultan nous donne en ce moment pleinement raison de nos appréciations, et attendons avec confiance que le sanctionnement formel du fait du 6/18 septembre suive sans retard, malgré les agitements des petits Etats de la péninsule balkanique qui veulent profiter en dépit du traité de Berlin, pour agrandir leur territoire.

Mais la question, soit pour les Puissances signataires du Traité de Berlin soit pour la Sublime Porte, ne termine pas là. Les réformes en Arménie et en Macédoine promises par les Art. 61 et 23 du Traité de Berlin, demandent également une prompte application et elles sont indispensables pour le bien être et la prospérité de l'Empire Ottoman ainsi que pour la tranquillité des Puissances.

Le discours du Lord Salisbury, dont le Havas nous a porté le texte, prouve assez combien les hommes d'état de l'Europe apprécient la nécessité de mettre la Sublime Porte en demeure d'exécuter ces réformes.

Lord Salisbury reconnaît que le régime turc actuel n'est pas compatible pour la prospérité et le bien être de certaines Provinces de l'Empire et cette fois-ci, il se montre le vrai ami de la Turquie, en déclarant qu'il insistera à faire introduire les réformes nécessaires dans l'administration des Provinces, auxquelles les articles susmentionnés du Traité de Berlin font allusion. Cependant l'expérience de sept ans révolus doit avoir pleinement convaincu les Diplomates européens que la Turquie n'est point capable de s'engager loyalement, dans la voie de l'exécution des promesses qu'elle émet dans un moment de revers; attendre encore de l'initiative du gouvernement turc, l'application des réformes, dans les dites provinces, serait donc absolument inutile et dérisoire et nous ne saurions nous imaginer, que Lord Salisbury en exposant aux électeurs de Newport, sa politique concernant les peuples chrétiens de la Turquie, n'ait pas voulu faire entendre qu'il adoptera un plan plus efficace, pour assurer l'exécution des réformes nécessaires pour la prospérité et le bien être de ces peuples.

Or quel que soit le plan du noble Lord pour arriver au but proposé; il est évident qu'il doit impliquer l'éventualité d'une intervention énergique, comme il a été le cas dans l'annexion de la Tessalie à la Grèce et l'extension du territoire monténégrin après le Traité de Berlin; une intervention pareille nécessitera naturellement l'entente commune des Puissances signataires du Traité de Berlin et en consé-

quence la réunion d'un congrès européen pour en décider.

Malheureusement cependant rien n'indique jusqu'à présent que les Puissances pensent à faire un pas de cette nature et la conférence de Constantinople, au moins autant qu'il en a pu transpirer, ne s'est occupé que de la question de l'union des deux parties de la Bulgarie. Serait-ce la seule réunion? Nous en doutons, car en présence de tant de questions qui restent encore à résoudre, il est urgent que les hommes d'Etat de l'Europe se réunissent encore une fois pour décider définitivement le plan à suivre et nous espérons que cela ne manquera pas d'avoir lieu bien prochainement.

LES «PATRIOTES»

Les chefs des loges de la Société des «Patriotes» à Varna et à Roustchouk ont eu des entrevues avec Mr. Whitaker qui voyage en Bulgarie en mission de correspondant du «Times».

Mr. Whitaker a pris note avec sympathie de l'activité de la Société et des succès qu'elle a pu réaliser jusqu'à présent.

Le «Comité pour la défense des droits de la Patrie» prépare une note circulaire aux Puissances européennes, dans laquelle il expose l'état des choses en Arménie et requiert le concours bienveillant des Puissances signataires du Traité de Berlin afin de mettre en application l'art. 61. du dit document.

Que le Patriarche de Constantinople se prépare à désavouer l'acte du Comité . . .

Le Conseil suprême de la même Société est en train de rédiger une adresse de congratulation à Sa Sainteté Mgr Magar le nouveau Catholikos des Arméniens à propos de son avènement au Trône de St-Grégoire l'Illuminateur. Il priera en même temps Sa Sainteté de requérir le bienveillant appui de S. M. le Czar de Russie pour l'exécution de l'art. 61 du Traité de Berlin.

LA MORT DE LORD SHAFTESBURY

Lord Shaftesbury est mort! L'Angleterre a perdu une de ses gloires, mais l'humanité entière est privée de son infatigable protecteur.

Les sentiments philanthropiques du noble Lord n'avaient pas de patrie; il volait partout à consoler la misère et les Arméniens à titre d'un peuple malheureux ont eu une grande part de ses soins et sollicitude.—Les secours qu'il a prodigués aux Arméniens durant la famine en Arménie, ont sauvé d'une mort cruelle de milliers d'arméniens et ont rendu immortel son nom dans la mémoire de ce mal-

heureux peuple; les Patriotes Arméniens lui sont en particulier redevable pour la sympathie que le noble lord portait à la patrie des Arméniens.

Or, la mort du Lord Shaftesbury est un deuil national pour les Arméniens, et nous, au nom des Patriotes nous hâtons l'exprimer devant le monde entier nos plus profondes et nos plus sincères douleurs en reconnaissance de tant de bien qu'il a fait en faveur de notre patrie.

Beaucoup de génies ont immortalisé leurs noms par leurs œuvres grandioses; mais lord Shaftesbury vivra à jamais dans la mémoire de millions d'êtres humains qui lui doivent la vie.

Va! noble lord! reposer au sein d'Abraham toi qui as été le père du misérable, et quand des hauteurs du ciel tu jettes un coup d'œil sur la terre, envoie une goutte d'eau pour rafraîchir le malheureux peuple Arménien qui se débat entre les griffes infernales du barbare et que tu as tant cherché à consoler de ton vivant!

LES ÉVÈNEMENTS DE LA BULGARIE ET L'OPINION DE LA PRESSE

Nous donnons la traduction textuelle d'une partie de l'article de fond que notre excellent confrère «Tirnovska Constituzia» de Sophia publie dans son N. 169 du 18/30 écoulé à propos de l'union des deux Bulgaries.

Le «Tirnovska Constituzia» dont on connaît les sources d'inspiration termine ainsi son article en mention:

«Nous ne pouvons pas prédire, qu'elle sera la sentence de la Conférence de Constantinople concernant notre affaire. La presse indépendante et celle officieuse ont des opinions différentes. Une opinion généralement répandue depuis trois jours, est ou pour le maintien du statu quo, ou pour l'union personnelle de la Bulgarie méridionale avec la Principauté. Nous ne voulons pas rechercher les sources de ces opinions, ni même admettre que les membres de la Conférence donnent terrain à de pareilles opinions dangereuses, dont l'admission seule sera la proclamation des plus sanglantes boucheries. Quels que soient les motifs qu'on avance pour l'union personnelle des deux Bulgaries, notre situation économique sera contraire à une telle union. Le levier des événements du jour en Bulgarie c'est la situation économique de ses deux parties. Cette situation conduit à une détérioration des forces et à une mort certaine. Deux recettes sont en ce moment devant nos yeux: l'une d'elles conduit au dépérissement corporel et à la mort sûre, l'autre

conduit à la vie heureuse ou à la mort héroïque. Les pilules de la seconde ordonnance sont déjà entre les mains du peuple qui est prêt depuis deux semaines à en essayer la chance. Si la paix ne vient pas en aide, les fusils sont entre nos mains. Il n'y a pas de retour pour nous. «Ou l'union parfaite des deux Bulgaries, ou deux tombeaux pour celles-ci» avons nous dit il y a une semaine. Mais la Turquie voudrait envahir notre territoire, elle n'a qu'à le faire. Nous croyons fermement qu'elle n'en sortira pas avec des lauriers. Quand notre pays sera changé en sépulcre, les Turcs ne seront plus en Europe et la question d'Orient sera finie. Nous avons dit que nous sommes résolus de mourir héroïquement pour nos droits, «le statu quo et l'union personnelle» sont de l'encens dans la bouche d'un peuple vivant, et nous avons rejeté cet encens au 6 Septembre déjà.»

N. de R.—C'est digne du peuple Bulgare, digne de l'homme énergique qui en conduit en ce moment les destinées!

LA PRESSE ANGLAISE

L'Economist, malgré la conférence, retiendrait que la guerre soit plus probable que la paix en Orient, ne fut-ce que la Russie et l'Autriche ne désirent pas la guerre au moins pour cette année-ci. Si donc elles vont d'accord et spécialement par le consentement de l'Allemagne et des Puissances occidentales, elles peuvent sans doute maintenir l'ordre dans la Péninsule Balkanique sans difficulté. Les Macédoniens ne se souleveront point sans un signal, la Grèce attendrait et les Serbes tout agités qu'ils soient, ne pourront jamais résister à la pression des deux grandes Puissances en mention.

Tout irait bien s'il ne s'agissait que de ces deux grandes Puissances; mais celles-ci doivent bien tenir compte de l'opinion publique de leurs Nations respectives qui pourraient leur forcer le bras. En ce cas la réunion des ambassadeurs se dissolverait au milieu des confusions et le monde pourrait s'attendre à une guerre au printemps prochain ou encore plus-tôt si l'armée serbe peut se mouvoir rapidement. Il est toutefois possible que les deux grandes Puissances en mention réussissent à déconjurant le danger, mais elles auront de grandes difficultés à surmonter et devront agir avec une promptitude dont les conférences ont donné jusqu'à présent peu d'exemples. Elles discutent sur un dépôt de poudres et malgré tous les soins de l'artificier quelqu'étincelle peut communiquer le feu à la matière explosive.

Il n'est pas agréable de penser qu'un pas au hasard fait des serbes des grecs et des comités macédoniens peut mettre l'Europe orientale en flamme, mais il est inutile de se dissimuler le fait que c'est là le cas et que chez chacun de ces Etats, les partis les plus avancés tentent de se rendre maître de la situation et s'ils étaient favorisés des circonstances, ils en profiteraient.

Le «Standard» met en ridicule l'intégrité de la Turquie et déclare que le Sultan ne compte absolument pour rien, excepté tant que les Puissances le veulent. Il dit que la vraie politique de l'Angleterre des Puissances est de créer une Bulgarie libre, indépendante, grande comme une barrière entre la Russie et Constantinople.

LA PRESSE RUSSE

On écrit de Pétersbourg au «Nord» Si le Traité de Berlin a été une profonde vexation pour la Russie, néanmoins il constitue un pacte séculaire que pour renier il serait nécessaire d'affronter de nouvelles terribles complications dont la perspective nous le fit signer en 1878.

Depuis cette époque la paix n'a pas cessé d'être une nécessité pour notre pays, peut-être et réellement en présence des aggroupements survenus dans l'intervalle, il serait aujourd'hui plus dangereux de s'éloigner de la politique pacifique. Le traité en mention est devenu la pierre angulaire de cette politique, car il a en somme garanti la paix générale, tandis que ne pas le respecter serait de faire naître des conflits menaçants et nombreux; en conséquence l'intérêt du gouvernement russe est de veiller avec les autres cabinets européens pour que le traité ne soit pas violé.

DEPECHEs TELEGRAPHIQUES (Agence Havas)

Petersbourg 11 octobre

Le Journal de Petersbourg félicite Monténégro pour son attitude réservée et regrette que les autres Etats ne l'aient pas imité, déclarant que les Puissances n'ont aucune envie de permettre des aventures compromettant la paix.

Athènes, même date.

Tous les représentants des Puissances allèrent hier ensemble chez Delyanis, pour donner de nouveaux conseils de prudence. Le Roi signa une ordonnance appelant trois autres classes de réserves. Les représentations des Puissances ne modifieront nullement les dispositions gouvernementales. Le public regarde l'appel de trois autres classes de réserves comme réponse aux représentations des Puissances. Hier après réception des ambassadeurs Delyanis télégraphia des instructions aux Agents-Helléniques, laissant entrevoir que la Grèce ne pourrait pas accepter l'union des Bulgares, sans s'efforcer à rétablir l'équilibre orientale.

RESPONSABLE T. PAPAZIAN

Imprimerie H. N. Voinicoff & Cie. — Varna